

Clerc y Pwyllgor
Y Pwyllgor Plant a Phobl Ifanc
Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Bae Caerdydd
CF99 1 NA

17 Mehefin 2015

Annwyl Clerc,

Ymchwiliad i Gynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg: tystiolaeth ysgrifenedig

Mae Comisiynydd y Gymraeg yn croesawu'r cyfle i gyflwyno tystiolaeth ysgrifenedig i'r Pwyllgor Plant a Phobl Ifanc fel rhan o'i ymchwiliad i Gynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg.

Cyd-destun

Prif nod y Comisiynydd yw hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg. Gwneir hyn drwy ddwyn sylw at y ffaith bod statws swyddogol i'r Gymraeg yng Nghymru a thrwy osod safonau ar sefydliadau. Bydd hyn, yn ei dro yn arwain at sefydlu hawliau i siaradwyr Cymraeg.

Mae dwy egwyddor yn sail i waith y Comisiynydd:

- Ni ddylid trin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg yng Nghymru;
- Dylai personau yng Nghymru allu byw eu bywydau drwy gyfrwng y Gymraeg os ydynt yn dymuno gwneud hynny.

Dros amser fe fydd pwerau newydd i osod a gorfodi safonau ar sefydliadau yn dod i rym trwy is ddeddfwriaeth. Hyd nes y bydd hynny'n digwydd bydd y Comisiynydd yn parhau i arolygu cynlluniau iaith statudol trwy bwerau y mae wedi eu hetifeddu o dan Ddeddf yr Iaith Gymraeg 1993.

Comisiynydd y Gymraeg
Siambrau'r Farchnad
5-7 Heol Eglwys Fair
Caerdydd CF10 1AT

0845 6033 221
post@comisiynyddygybraeg.org
Croesewir gohebiaeth yn y Gymraeg a'r Saesneg

comisiynyddygybraeg.org

Welsh Language Commissioner
Market Chambers
5-7 St Mary Street
Cardiff CF10 1AT

0845 6033 221
post@welshlanguagecommissioner.org
Correspondence welcomed in Welsh and English

welshlanguagecommissioner.org

Crëwyd swydd y Comisiynydd gan Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011. Caiff y Comisiynydd ymchwilio i fethiant i weithredu cynllun iaith, ymyrraeth â'r rhyddid i ddefnyddio'r Gymraeg yng Nghymru ac, yn y dyfodol, i gwynion ynghylch methiant sefydliadau i gydymffurfio â safonau.

Un o flaenoriaethau'r Comisiynydd yw craffu ar ddatblygiadau polisi o ran y Gymraeg. Felly, prif rôl y Comisiynydd yw darparu sylwadau yn unol â'r cylch gorchwyl hwn gan weithredu fel eiriolwr annibynnol ar ran siaradwyr Cymraeg. Mae'r ymagwedd hon yn cael ei harddel er mwyn osgoi unrhyw gyfaddawd posibl ar swyddogaethau'r Comisiynydd ym maes rheoleiddio.

Cyd-destun: Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg

Yn ei Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg (2010) mae Llywodraeth Cymru yn gosod allan ei gweledigaeth o greu Cymru sydd â chyfundrefn *'addysg a hyfforddiant sy'n ymateb mewn ffordd wedi'i chynllunio i'r galw cynyddol am addysg cyfrwng Cymraeg, sy'n cyrraedd ein cymunedau amrywiol ac yn eu hadlewyrchu ac sy'n sicrhau cynnydd yn y nifer o bobl o bob oedran a chefnidir sy'n rhugl yn y Gymraeg ac sy'n gallu defnyddio'r iaith gyda'u teuluoedd, yn eu cymunedau ac yn y gweithle.*¹

Mae Nod Strategol 1 y Strategaeth hon yn gosod allan yr hyn y disgwylir i'r Awdurdodau Lleol eu gweithredu er mwyn sicrhau bod y weledigaeth yn cael ei gwireddu. Mae'r tabl gweithrediadau yn nodi bod disgwyl i Awdurdodau Lleol '[g]yflwyno Cynlluniau Strategol Cymraeg Mewn Addysg (CSGA) i Lywodraeth Cymru i'w monitro'n flynyddol, gyda thargedau lleol cytûn.'² Cyhoeddodd y Llywodraeth ganllawiau arbennig sy'n nodi bod angen i'r Cynlluniau egluro sut y maent yn ategu Nodau Strategol y Strategaeth.

Yn sgil pasio Deddf Safonau a Threfniadau Ysgolion (Cymru) 2013 rhoddwyd sylfaen statudol i Gynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg. Bu i'r cylch cyntaf o Gynlluniau statudol hyn ddod i rym o 1 Ebrill 2014. Gall Gweinidogion Cymru gymeradwyo'r Cynlluniau (gydag addasiadau neu heb addasiadau) neu wrthod eu cymeradwyo, a pharatoi cynlluniau eraill yn eu lle. O dan y Ddeddf hon, mae Rheoliadau penodol wedi eu llunio sydd yn pennu: ffurf a chynnwys y Cynlluniau; y disgwyliadau o ran cyflwyno, cyhoeddi ac adolygu'r Cynlluniau; cyfrifoldebau mesur y galw am addysg cyfrwng Cymraeg, a threfniadau ymgynghori ar y Cynlluniau.

Wrth edrych ar gyfrwng iaith addysg ein plant a phobl ifanc, roedd 74,277 o blant a phobl ifanc Cymru yn derbyn eu haddysg mewn ysgolion cyfrwng Cymraeg yn 2010/11 (15.9%), o'i gymharu â 72,868 yn 2013/14 (15.7%). Yn 2013/14, roedd 26% o ysgolion Cymru yn rhai cyfrwng Cymraeg, o'i gymharu â 25% yn 2009/10.³ Tra bod niferoedd cymharol isel o ddisgyblion yn derbyn o leiaf rhan o'u haddysg yn Gymraeg mewn ysgolion dwyieithog neu

¹ Llywodraeth Cymru (2010): Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg, t.4.

² *ibid.* t, 29.

³ <https://statswales.wales.gov.uk/>

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

ddwy ffrwd, dengys y data uchod mai Saesneg yw cyfrwng iaith addysg y mwyafrif helaeth o blant a phobl ifanc yng Nghymru heddiw.

Y gyfundrefn addysg yw'r prif ffynhonnell siaradwyr Cymraeg newydd erbyn hyn. Mae'n dilyn o hynny y bydd twf y Gymraeg yn y dyfodol yn ddibynnol i raddau helaeth iawn ar dwf addysg Gymraeg. Nid yw hyn yn golygu na ddylid ystyried hefyd sut y gellir sicrhau bod rhieni yn trosglwyddo'r Gymraeg i'w plant gartref.

Awgryma'r dystiolaeth uchod na fu twf mewn addysg Gymraeg dros y blynyddoedd diwethaf. Mae hyn er gwaethaf y galw cynyddol a welwyd am addysg Gymraeg. O ystyried y collir rhai miloedd o siaradwyr Cymraeg bob blwyddyn am resymau amrywiol, ni chredwn y gwelir cynnydd yn y nifer o siaradwyr Cymraeg heb gyfundrefn addysg sy'n cynhyrchu mwy o siaradwyr Cymraeg newydd.

A yw Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn cyfrannu at y deilliannau a'r targedau a nodir yng Nghynllun Strategol y Gymraeg mewn Addysg Llywodraeth Cymru?

A yw Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn sicrhau'r newidiadau angenrheidiol mewn awdurdodau lleol, neu a allant wneud hynny (er enghraifft sicrhau eu bod yn darparu ar gyfer unrhyw gynnydd yn y galw am addysg Gymraeg)?

Er mwyn mynd i'r afael â'r cwestiynau uchod, rydym wedi cynnal gwaith ymchwil pen desg gan ystyried canfyddiadau adroddiadau cyhoeddus sy'n craffu ar y maes hwn.

Yn ei ragair i Adroddiad Blynyddol 2012-13 ar y Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg, mae'r Gweinidog Addysg a Sgiliau, Huw Lewis AC, yn nodi: '*ychydig iawn o gynnydd a wnaed yn erbyn targedau'r Strategaeth [Addysg cyfrwng Cymraeg]*'.⁴ Mae'r Gweinidog yn ymhelaethu ar y pwynt uchod gan egluro: '*rydym yn annhebygol o weld 25 y cant o blant saith oed yn cael eu haddysgu drwy gyfrwng y Gymraeg erbyn 2015. Mae angen cynllunio'n well i ysgogi twf mewn addysg cyfrwng Cymraeg mewn rhai ardaloedd. Er y gwnaed cynnydd sylweddol yng ngharfan y dysgwyr Blwyddyn 9 a aseswyd mewn Cymraeg iaith gyntaf, mae dilyniant ieithyddol yn un o'n prif flaenoriaethau o hyd*'.⁵

Er gwaetha'r ffaith fod Adroddiad Blynyddol 2012 – 13 yn cydnabod methiant tebygol wrth gyrraedd targedau'r Strategaeth, mae'r Gweinidog yn pwysleisio gwerth y Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg drwy nodi: '*mae'r CSGAau... yn caniatáu i ni herio'r awdurdodau lleol perthnasol*'.⁶ Erbyn Adroddiad Blynyddol 2013 – 14 mae neges y Gweinidog ychydig yn wahanol. Yn ei ragair i'r adroddiad hwnnw mae'n nodi: '*Wrth i ni droi ein golygon at y flwyddyn olaf o Raglen Weithredu'r Strategaeth Addysg Cyfrwng*

⁴ Llywodraeth Cymru (2013): Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg: Adroddiad Blynyddol 2012 – 13, t.3.

⁵ *ibid.*

⁶ *ibid.*

*Cymraeg, yr her yw sicrhau bod y consortia rhanbarthol, awdurdodau lleol, ysgolion, colegau, prifysgol [et al]... yn chwarae eu rôl. Ni all Llywodraeth Cymru wireddu'r newid systematig sydd ei angen i sicrhau bod darpariaeth cyfrwng Cymraeg yn parhau i ffynnu ar ei ben ei hun. Mae angen i'n rhanddeiliaid ar bob haen o'r system weithredu er mwyn sicrhau bod amcanion y strategaeth yn cael eu cyflawni.'*⁷

Gellid dadlau fod y Gweinidog yn sgil ei sylwadau uchod, yn llai ffyddiog o allu'r Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg i gynorthwyo'r Llywodraeth i gyrraedd deilliannau a thargedau'r Strategaeth. At bwrpas y cyfraniad tystiolaeth hwn felly, yn sgil tystiolaeth y data meintiol a geir yn yr Adroddiadau Blynyddol ar gyflawniad y Strategaeth a datganiad y Gweinidog mai '*ychydig iawn o gynnydd a wnaed yn erbyn targedau*', byddwn yn ystyried rhai rhesymau posibl dros y diffyg hwn, a chyfrifoldeb y Cynlluniau am y canlyniad hwnnw.

Grym gorfodi

Mae Adran 84 Deddf Trefniadaeth Ysgolion (Cymru) 2013 yn amlinellu beth yw'r gofynion statudol ar Awdurdodau Lleol i lunio Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn addysg. Mae'r Ddeddf yn nodi:

- (1) Cynllun yw cynllun strategol Cymraeg mewn addysg sy'n cynnwys—
 - (a) cynigion awdurdod lleol ynghylch sut y bydd yn cyflawni ei swyddogaethau addysg er mwyn—
 - (i) gwella'r broses o gynllunio'r modd y mae addysg drwy gyfrwng y Gymraeg ("addysg cyfrwng Cymraeg") yn cael ei darparu yn ei ardal;
 - (ii) gwella safonau addysg cyfrwng Cymraeg a safonau addysgu Cymraeg yn ei ardal;
 - (b) targedau'r awdurdod lleol ar gyfer gwella'r broses o gynllunio'r modd y mae addysg cyfrwng Cymraeg yn cael ei darparu yn ei ardal ac ar gyfer gwella safonau'r addysg honno ac addysgu Cymraeg yn ei ardal;
 - (c) adroddiad ar y cynnydd a wnaed i fodloni'r targedau a gynhwyswyd yn y cynllun blaenorol neu'r cynllun diwygiedig blaenorol.
- (2) Rhaid i awdurdod lleol lunio cynllun strategol Cymraeg mewn addysg ar gyfer ei ardal.
- (3) Rhaid i awdurdod lleol gadw golwg ar ei gynllun, ac os yw'n angenrheidiol, ei ddiwygio.

Mae Adran 85 y Ddeddf yn gosod allan yn hyn sy'n ofynnol wrth gymeradwyo, cyhoeddi a gweithredu'r Cynlluniau:

- (1) Rhaid i awdurdod lleol sydd wedi llunio cynllun strategol Cymraeg mewn addysg ei gyflwyno i Weinidogion Cymru ei gymeradwyo.
- (2) Caiff Gweinidogion Cymru—
 - (a) cymeradwyo'r cynllun fel y'i cyflwynwyd,
 - (b) cymeradwyo'r cynllun gydag addasiadau, neu
 - (c) gwrthod y cynllun a llunio cynllun arall sydd i'w drin fel cynllun cymeradwy'r awdurdod.

⁷ Llywodraeth Cymru (2014):

- (3) Os yw awdurdod lleol yn dymuno diwygio ei gynllun, rhaid iddo gyflwyno cynllun diwygiedig i Weinidogion Cymru.
- (4) Caiff Gweinidogion Cymru gymeradwyo'r cynllun diwygiedig, gydag addasiadau neu hebddynt.
- (5) Rhaid i Weinidogion Cymru ymgynghori ag awdurdod lleol cyn—
- (a) addasu cynllun yr awdurdod o dan is-adran (2)(b),
- (b) llunio cynllun arall i gymryd lle cynllun yr awdurdod o dan is-adran (2)(c), neu
- (c) addasu cynllun diwygiedig yr awdurdod o dan is-adran (4).
- (6) Rhaid i awdurdod lleol gyhoeddi ei gynllun strategol Cymraeg mewn addysg (neu ei gynllun diwygiedig) a gymeradwywyd.
- (7) Rhaid i awdurdod lleol gymryd pob cam rhesymol i weithredu ei gynllun strategol Cymraeg mewn addysg (neu ei gynllun diwygiedig) a gymeradwywyd.

O ystyried Adran 84 ac Adran 85 o'r Ddeddf, nid yw'n ymddangos bod gan y Llywodraeth rym gorfodi mewn achosion posibl o fethiant gan Awdurdod Lleol i gyflawni targedau ac ymrwymadau ei Gynllun Strategol. Heb gamau gorfodi amlwg, tasg anodd iawn yw gweld sut y gall y CSGAau 'sichau'r newidiadau angenrheidiol mewn awdurdodau lleol'.

Cwestiwn i'r Pwyllgor ei ystyried: *A ddylai fod gan y Llywodraeth rym gorfodi er mwyn gallu mynd i'r afael ag achosion posibl o fethiant gan Awdurdodau Lleol i gyflawni targedau ac ymrwymadau eu Cynlluniau Strategol?*

Cyfle i'r CSGAau sefydlu a gwreiddio

Mae Llywodraeth Cymru wedi comisiynu Cwmni Arad i gyflawni gwerthusiad o'r Strategaeth Addysg Cyfrwng Gymraeg. Yn yr adran 'Casgliadau Interim' o'r Gwerthusiad ar y Strategaeth, mae Arad yn nodi y datganiadau cadarnhaol isod am y CSGA:

- mae'r CSGAau wedi creu fframwaith cynllunio a monitro mwy cadarn a system newydd o atebolrwydd rhwng awdurdodau lleol a Llywodraeth Cymru
- bydd y trefniadau newydd yn arwain at ragor o graffu ar gynlluniau awdurdodau i ddatblygu addysg Gymraeg, yn ogystal â gweithrediad y cynlluniau hyn

Er y datganiadau uchod, noda Arad ymhellach:

Cytuna awdurdodau lleol, swyddogion Llywodraeth Cymru ac ysgolion bod y rhain yn ddyddiau cynnar o ran sefydlu a gwreiddio'r [CSGA]. Nid yw'n realistig i ddisgwyl y bydd traweffeithiau'r gyfundrefn gynllunio newydd yn amlygu eu hunain yn llawn yn ystod oes y Strategaeth hon (2010 – 2015). Bydd angen rhaglen fonitro a gwerthuso dros y tymor hir er mwyn deall y cynnydd ac unrhyw newidiadau i ddarpariaeth sy'n deillio o'r trefniadau newydd.⁸

⁸ Arad (2014): Gwerthusiad o'r Strategaeth Addysg Cyfrwng Gymraeg: Adroddiad Interim, t. 31.

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

Mae Adroddiad Interim Arad hefyd yn ystyried yr angen i dargedau'r CSGAau sefydlu a gwreiddio ar lefel ysgolion. Mae sylwadau Arad ar y mater hwn yn adlewyrchu ymbil y Gweinidog Addysg a Sgiliau pan fo'n gofyn i randdeiliaid *'ar bob haen o'r system weithredu er mwyn sicrhau bod amcanion y strategaeth yn cael eu cyflawni.'* Dyma'r hyn mae Arad yn nodi:

*'un mater sy'n haeddu sylw yw'r graddau y mae ysgolion, yn eu prosesau cynllunio hwy, yn adlewyrchu'r weledigaeth a blaenoriaethau cenedlaethol i gryfhau darpariaeth cyfrwng Gymraeg a/neu ddwyieithog. O'r ymweliadau ag ysgolion a gwblhawyd hyd yma fel rhan o'r astudiaeth ardal, nid yw'n amlwg bod 'ysbryd' [sic.] a nodau'r Strategaeth yn treiddio drwy'r system ac yn dylanwadu ar gynllunio ysgolion.'*⁹

Mater pellach i'w ystyried yw pa mor gyflym y mae modd i Awdurdodau Lleol symud ymlaen i weithredu newidiadau i drefniadaeth ysgolion fyddai'n cefnogi egwyddorion a thargedau'r Strategaeth Addysg cyfrwng Gymraeg. Mae'r Cod Statudol 'Trefniadaeth Ysgolion' (2013) yn gosod allan wyth cam penodol i'r broses ar gyfer cynigion statudol i newid y ddarpariaeth o fewn ysgol. Mae'n bosibl fod y ffaith fod cymaint o gamau, a chyfnodau amsereddol penodol i bob cam, yn llesteirio gallu Awdurdod Lleol i gyfrannu yn gyflym at dargedau o fewn ei Gynllun Strategol y Gymraeg mewn Addysg.

Cwestiynau i'r Pwyllgor eu hystyried: *A yw'n gynamserol i ystyried gallu'r Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg i 'sicrhau'r newidiadau angenrheidiol mewn awdurdodau lleol' o ystyried mai ond ers 1 Ebrill 2014 y daeth y cylch cyntaf yn weithredol?*

A ddylid rhoi mwy o bwyslais ar yr angen i Awdurdodau Lleol a/neu Lywodraeth Cymru sicrhau bod rhanddeiliaid allweddol yn gwbl gyfarwydd â gweledigaeth, blaenoriaethau a thargedau'r Strategaeth Addysg cyfrwng Gymraeg a'r CSGAau?

A yw'r Cod Trefniadaeth Ysgolion (2013), ac yn benodol yr wyth cam sydd i'r broses ar gyfer cynigion statudol i newid darpariaeth o fewn ysgol, yn caniatáu i Awdurdodau Lleol symud ymlaen neu drawsnewid eu darpariaeth cyfrwng Gymraeg o fewn ysgolion yn gyflym?

Uchelgais y CSGAau

Mae adroddiad Estyn ar *'D[d]ilyniant ieithyddol a safonau'r Gymraeg mewn deg ysgol ddwyieithog'* yn gwneud mwy nag un sylw am ddiffyg uchelgais o fewn Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yr Awdurdodau Lleol fu'n rhan o'r adolygiad. Noda Estyn:

⁹ *ibid.* t.32

'Gwynedd yw'r unig awdurdod lleol [yn y *samp!*] sydd â disgwyliadau digon uchel o ysgolion i gynyddu'r gyfran o ddisgyblion sy'n parhau i astudio'u pynciau drwy gyfrwng y Gymraeg yng nghyfnod allweddol 4 ac sy'n cefnogi ysgolion i gyflawni targedau uchelgeisiol. Nid yw'n mynd i'r afael â'r diffyg dilyniant hyn yn flaenoriaeth i'r mwyafrif o awdurdodau lleol.'¹⁰

Mae Estyn yn cynnig argymhelliad penodol i Awdurdodau Lleol yn y cyswllt hwn sy'n berthnasol i'r drafodaeth hon ar uchelgais y CSGAau, sef i '*olrhain fesul ysgol y cyfrannau o ddisgyblion cyfnod allweddol 4 sy'n dilyn cyrsiau drwy'r Gymraeg a gosod targedau i gynyddu hyn yn ôl amcanion eu strategaeth addysg cyfrwng Cymraeg*'.¹¹

Mae Adroddiad Interim Arad o werthusiad y Strategaeth Addysg cyfrwng Cymraeg yn darogan, '*byddai gofyn i awdurdodau lleol gytuno targedau heriol yn eu CSGA i gyrraedd targedau 2020*'.¹² Mae'r gosodiad hwn yn awgrymu'n gryf nad yw targedau'r CSGAau yn ddigon uchelgeisiol ar hyn o bryd i gyrraedd targedau'r dyfodol.

Yn ei drosolwg cenedlaethol o'r Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg (2014-17), mae'r grŵp diddordeb Rhieni Dros Addysg Gymraeg (RhAG) yn nodi'r safbwynt canlynol: '*daeth yn amlwg nad yw'r mwyafrif [o'r Awdurdodau Lleol] mewn gwirionedd wedi cydio yn y feddylfryd newydd sy'n ddisgwyliedig ohonynt... Pryder RhAG ydy nad yw'r Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn eu ffurf bresennol yn adlewyrchu ysbryd na llythyren Deddf Safonau a Threfniadaeth Ysgolion (Cymru) 2013, trwy amlinellu sut y bydd pob awdurdod lleol yn cyflawni'r canlyniadau a'r targedau a bennir yn y Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg*'.¹³

Mae amheuon hefyd a yw'r drefn o 'fesur y galw' am addysg cyfrwng Cymraeg yn cael ei gweithredu yn yr Awdurdodau Lleol rheini lle y mae'n briodol i hynny ddigwydd. Os nad yw'r Awdurdodau Lleol yn gwbl ymwybodol o faint y galw ymhlith rhieni am addysg cyfrwng Cymraeg, mae'n anodd dirnad sut y gallant fod yn sicr bod eu cynlluniau ar gyfer cynyddu addysg cyfrwng Cymraeg yn ddigon uchelgeisiol.

Mae pryder hefyd wedi ei fynegi wrthyf am ddiffyg lleoedd o fewn addysg cyfrwng Cymraeg mewn rhai ardaloedd. Os yw diffyg argaeledd lleoedd o fewn y gyfundrefn addysg Gymraeg yn parhau i fod yn broblematig mewn rhai ardaloedd yng Nghymru, mae'n briodol ystyried pa mor uchelgeisiol yw cynnwys CSAGau yr Awdurdodau Lleol rheini.

Cwestiynau i'r Pwyllgor ei ystyried: *Argymhellwn y dylai'r Pwyllgor ystyried i ba raddau y mae Llywodraeth Cymru yn gwthio Awdurdodau Lleol yn ddigon pell wrth gymeradwyo Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg.*

¹⁰ Estyn (2014): Dilyniant ieithyddol a safonau'r Gymraeg mewn deg ysgol ddwyieithog, t. 7.

¹¹ *ibid*, t.8.

¹² Arad (2014): Gwerthusiad o'r Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg: Adroddiad Interim, t. 55.

¹³ RhAG (2015): Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg (2014-2017): Trosolwg Cenedlaethol – Casgliadau Cyffredinol, t. 1.

A yw diffyg uchelgais posibl rhai CSGAau yn deillio o'r ffaith nad yw'r Awdurdodau Lleol perthnasol yn deall yn iawn lefel y galw am addysg cyfrwng Cymraeg?

A yw'r ffaith fod prinder yn parhau o hyd yn y lleoedd sydd ar gael o fewn addysg cyfrwng Cymraeg yn awgrymu nad yw'r Awdurdodau Lleol yn gweithredu CSAGau sy'n ddigon uchelgeisiol?

A yw Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn amlygu rhyngweithio effeithiol rhwng Strategaeth Addysg cyfrwng Cymraeg Llywodraeth Cymru a deddfwriaeth a pholisïau perthnasol eraill (er enghraifft polisi cludiant ysgolion; rhaglen Ysgolion yr Unfed Ganrif ar Hugain; y datganiad polisi - iaith fyw:iaith byw; Dechrau'n Deg; polisi cynllunio)?

Er mwyn i'r Pwyllgor lwyddo i ddod i farn ar y graddau y mae'r CSGA yn amlygu rhyngweithio effeithiol rhwng y Strategaeth a deddfwriaeth / polisïau eraill, mae'n bwysig ystyried i ba raddau y mae cyfeiriadau at y Strategaeth Addysg cyfrwng Cymraeg a'r CSGA i'w canfod yng nghyffwrdd y dogfennau polisi hynny. Y mae Arad wedi mynd ati i gwblhau 'dadansoddiad ciplun' o ddogfennau a gyhoeddwyd gan Adran Addysg a Sgiliau y Llywodraeth yn ystod y ddwy flynedd ddiwethaf er mwyn asesu effeithiolrwydd y 'rhyngweithio' hwn. Dyma ganfyddiadau Arad:

'Ceir cyfeiriadau penodol at y Strategaeth [Addysg cyfrwng Gymraeg] yn hanner y dogfennau a ystyriwyd.¹⁴ Mae bron pob un o'r dogfennau hyn yn cynnwys amcanion, gweithredoedd neu sylwadau sy'n cefnogi neu sy'n gyson â'r Strategaeth, er nad yw'r cyswllt â'r Strategaeth yn eglur mewn rhai ohonynt.... Cyhoeddwyd sawl un o'r dogfennau yn gymharol ddiweddar ac mae'n anodd dehongli i ba raddau y mae'r cyfeiriadau at y Strategaeth wedi eu gwreiddio ac yn 'weithredol' ynteu'n fwy arwynebol ac yn gyfeiriadau at y Gymraeg 'wrth basio'.¹⁵

Rwyf innau, wrth ymateb i nifer o ymgynghoriadau cyhoeddus gan Lywodraeth Cymru, wedi nodi nifer o achosion ble na fu rhyngweithio effeithiol rhwng y Strategaeth Addysg cyfrwng Cymraeg a deddfwriaeth a pholisïau perthnasol eraill. Er enghraifft, wrth ymateb i 'Ddrafft 10 mlynedd ar gyfer y gweithlu blynyddoedd cynnar, gofal plant a chwarae yng Nghymru' y Llywodraeth argymhellais fod y Cynllun 10 Mlynedd yn gwneud mwy nac 'ystyried' y bylchau a nodwyd yn y ddarpariaeth Gymraeg ar gyfer y Blynyddoedd Cynnar ar draws Cymru. Argymhellais fod angen i'r Cynllun arfaethedig gynnig ffordd ymlaen eglur a phenodol, ac felly'n adlewyrchu egwyddorion y Strategaeth Addysg cyfrwng Cymraeg.

Wrth ymateb i ymgynghoriad Llywodraeth Cymru ar Fframwaith Canlyniadau'r Blynyddoedd Cynnar, bu'n rhaid i mi nodi'r isod:

¹⁴ Mae Arad ym nodi bod y dogfennau wedi eu dewis 'ar sail eu dylanwad ac arwyddocâd mewn perthynas â datblygiad polisi addysg yng Nghymru'.

¹⁵ Arad, t. 27.

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

'Nid oes cyfeiriad at Strategaeth Iaith Gymraeg Llywodraeth Cymru '*iaith fyw: iaith byw*' na'i Strategaeth Addysg Gymraeg yn adran 'Cyd-destun' y ddogfen ymgynghorol hon. Mae'r adran 'Cyd-destun' yma'n manylu ar y '*fframweithiau a/neu fentrau eraill sydd wedi eu sefydlu sy'n berthnasol i'r blynyddoedd cynnar neu sy'n cael effaith arnynt... mae'n bwysig bod y rhain yn cael eu hystyried o fewn cwmpas y gwaith hwn*'. Rhestrir yma'r Bil Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) (2014), yr adolygiad o'r trefniadau asesu a'r cwricwlwm cenedlaethol, adolygiad yr Athro Graham Donaldson, y Cynllun Blynyddoedd Cynnar a Gofal Plant, yr Archwiliad Annibynnol o'r Cyfnod Sylfaen yng Nghymru, yr Adolygiad annibynnol o gofrestru, rheoleiddio ac arolygu gofal plant ac addysg gynnar, a Chredyd Cynhwysiol. Dylai'r iaith Gymraeg fod yn cael ei hystyried o fewn cwmpas y gwaith hwn.

Dogfen bolisi allweddol arall yw Canllawiau Strategol Rhaglen Blynyddoedd Cynnar 'Dechrau'n Deg' Llywodraeth Cymru. Mae Dechrau'n Deg yn brosiect peilot gan Lywodraeth Cymru gyda'r bwriad o wella sgiliau plant sy'n byw yn rhai o ardaloedd mwyaf difreintiedig Cymru cyn iddynt gychwyn ar addysg statudol. Nid yw Canllawiau Strategol y prosiect hwn yn cynnwys unrhyw gyfeiriad at y Strategaeth Addysg Cyfrwng Gymraeg na'r CSGAau.¹⁶

Cwestiynnau i'r Pwyllgor eu hystyried: *A ddylai'r Pwyllgor ystyried edrych yn ehangach na chynnwys y CSGAau yn unig er mwyn dirnad a oes rhyngweithio effeithiol yn digwydd rhwng rhwng Strategaeth Addysg cyfrwng Gymraeg Llywodraeth Cymru a deddfwriaeth a pholisïau perthnasol eraill?*

A ddylai'r Pwyllgor ystyried i ba raddau y mae Llywodraeth Cymru yn sicrhau bod materion sy'n ymwneud ag addysg cyfrwng Gymraeg yn cael eu prif ffrydio o fewn deddfwriaeth a pholisïau perthnasol eraill?

Cludiant

Mae sylw mawr wedi ei roi i fater cludiant mewn nifer o ardaloedd ledled Cymru yn ystod y blynyddoedd diwethaf, ac yn enwedig felly y mater o gludiant i ddisgyblion sy'n mynychu addysg ôl -16. Rwyf wrthi ar hyn o bryd yn casglu tystiolaeth gan yr holl Awdurdodau Lleol am eu trefniadau cludiant ar gyfer disgyblion ôl-16 sy'n derbyn addysg cyfrwng Gymraeg. Rwyf yn holi'r Awdurdodau Lleol am unrhyw fwradau ganddynt i adolygu neu ddiwygio'r ddarpariaeth cludiant presennol. Nid yw'r wybodaeth rwyf wedi ei derbyn eto yn gyflawn, ond y mae'r wybodaeth sydd gennyf hyd yma yn dangos bod nifer sylweddol o'r Awdurdodau Lleol yn bwriadu diwygio eu darpariaeth.

Bydd gennyf fwy o dystiolaeth ynglŷn â'r mater hwn maes o law, a byddwn yn falch iawn o gael rhannu'r wybodaeth yma gyda'r Pwyllgor bryd hynny.

¹⁶ <http://gov.wales/docs/dhss/publications/120913fsquidancecy.pdf>

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

Diolch am y cyfle hwn i gynnig sylwadau i ymchwiliad y Pwyllgor ar Gynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg. Credaf yn gryf fod yn rhaid i Awdurdodau Lleol fabwysiadu gweledigaeth uchelgeisiol ar gyfer addysg cyfrwng Cymraeg ac mai drwy'r Cynlluniau Strategol y Gymraeg y dylent weithredu'r weledigaeth honno. Heb rym gorfodi, mae'n anodd gweld sut y gall Lywodraeth Cymru fynd ati i fonitro gweithrediad y Cynlluniau hyn yn effeithiol.

Bydd y blynyddoedd nesaf yn gyfnod cyffrous iawn yn hanes addysg yng Nghymru. Wrth i argymhellion arwyddocaol Adolygiad Donaldson gael eu rhoi ar waith, mae'n hynod o bwysig nad yw nodau ac egwyddorion y Strategaeth Addysg cyfrwng Cymraeg a'r Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn cael eu anghofio a'u gwthio o'r neilltu.

Yn gywir,

Meri Huws

Comisiynydd y Gymraeg
